

ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551*

PROBLEMS OF ENFORCEMENT IN TOUR BUSINESS

AND GUIDE ACT A.D. 2008

อภิสิทธิ์ ศรีวะสุทธิ์

Apisit Sriwasut

บัณฑิต ขวโยธา

Bandit Khwayota

มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย

Khon Kaen University Nong Khai Campus, Thailand.

กำพล วันทา

Kampol Wantha

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Muban Chombueng Rajabhat University, Thailand.

E-mail: Niung1405@gmail.com

บทคัดย่อ

วิจัยเรื่อง ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบของการทำธุรกรรมในประเทศไทยโดยตัวแทนอำพราง และศึกษาความเป็นมาของการประกอบธุรกิจนำเที่ยวในประเทศไทย พร้อมเสนอแนะการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการทำธุรกรรมของคนต่างด้าว วิจัยเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยการวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก โดยเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวกับปัญหาการกำหนดสัดส่วน การถือหุ้นของการประกอบธุรกิจนำเที่ยวของคนต่างด้าว และบทกำหนดโทษของตัวแทนอำพราง ที่ถือหุ้นแทนผู้ประกอบการธุรกิจชาวต่างชาติ ตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และฉบับแก้ไขครั้งที่ 2 พ.ศ. 2559

ผลการวิจัยพบว่า การประกอบธุรกิจนำเที่ยวในประเทศไทย มีสัดส่วนของผู้ถือหุ้นที่เป็นคนต่างชาติในบางบริษัทเกือบ 100% และบางครั้งก็อาศัยช่องว่างทางกฎหมาย ทำการว่าจ้างคนไทยเป็นตัวแทนอำพรางในการถือหุ้นแทนชาวต่างด้าว จึงก่อให้เกิดปัญหาในการจัดเก็บรายได้เข้าประเทศ และเมื่อเกิดปัญหากับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นชาวต่างชาติไม่ได้อยู่ดำเนินการแก้ไขปัญหาได้อย่างทันที่ เพราะยังอยู่ต่างประเทศ อีกทั้งไม่มีบทกำหนดโทษสำหรับผู้ประกอบธุรกิจต่างด้าวที่จ้างคน

* Received: 3 June 2020; Revised: 19 June 2020; Accepted: 23 June 2020

ไทยเป็นตัวแทนอำพราง จึงทำให้ไม่เกรงกลัวกฎหมาย ดังนั้น ปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ล้วนเป็นปัญหาข้อกฎหมายที่ต้องได้รับการแก้ไข เพื่อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศไทยมีเสถียรภาพมากขึ้นในทุกด้าน และบังคับใช้กฎหมายได้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

คำสำคัญ : การบังคับใช้กฎหมาย, พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยว, มัคคุเทศก์

Abstract

This research on the Problems of Enforcement in Tour Business and Guide Act A.D. 2008 aims to study the characteristics and model of transactions in Thailand by camouflage agents, to study the history of tour business operations in Thailand, and together with suggesting the development of laws regarding alien transactions. The research is mainly based on documentary analysis especially documents relating to the proportioning problem shareholding of foreign tour businesses, and penalties for camouflage agents holding shares on behalf of foreign businessmen according to the Tour Business and Guide Act A.D. 2008 and the 2nd Amendment A.D. 2016.

The research found out that the proportion of tour business in Thailand belongs to the foreign entrepreneurs almost 100%, and sometimes--rely on legal gap--hiring Thai people as a camouflage agent for shareholders on behalf of foreigners. This is main problems in revenue collection in Thai country. Once the problems with tourists is needed, foreign business operators are not in the process of resolving the problem suddenly because of staying at their own country. Moreover, there is no any penalties for foreign entrepreneurs who hire Thai people as camouflage. That's why they do not fear the law's guiltiness. Therefore, these mentioned problems are all legal problems that must be resolved to make sure that the tourism industry in Thailand is more stable in all aspects, and actually enforce the law in accordance with the real spirit of the law.

Keywords: Law Enforcement, Tour Business Act, Tourist Guides

บทนำ

ประเทศไทยมีการเปิดโอกาสให้คนต่างด้าวเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทย เพื่อแสวงหาประโยชน์จากการค้าการลงทุนในเรื่องมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ เนื่องจากคนต่างด้าวเหล่านั้น มีองค์ความรู้ในหลายด้าน เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมทั้งมีความได้เปรียบในค่าอัตราแลกเปลี่ยนเงินตรา และความพร้อมทางการเงินมากกว่าคนไทย ซึ่งสามารถทำนิติกรรมสัญญาได้หลายประเภท เช่น การทำซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ เช่น คอนโด เป็นต้น สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจอำพรางของคนต่างด้าวในธุรกิจนำเข้าเที่ยว กล่าวคือ การประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยวในประเทศไทย มีทั้งที่เป็นคนไทยเป็นเจ้าของธุรกิจทั้งหมด และมีชาวต่างชาติหรือคนต่างด้าวร่วมเป็นเจ้าของในการประกอบธุรกิจ ซึ่งกฎหมายกำหนดสัดส่วนของผู้ถือหุ้นในการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวไว้ไม่เกินร้อยละ 49 สำหรับคนต่างด้าว ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 51 ตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเข้าเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นสัดส่วนการถือหุ้นของคนไทย ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นช่องว่างของกฎหมาย ที่ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจที่เป็นคนต่างด้าวใช้ให้คนไทยร่วมเป็นผู้ประกอบธุรกิจในลักษณะของตัวแทนเขต หรือตัวแทนอำพราง คือเพียงแต่มีชื่อในการเป็นเจ้าของธุรกิจ แต่ลักษณะของการบริหารจัดการเป็นของผู้ประกอบธุรกิจต่างด้าว 100% (นิศา ชัชกุล, 2550)

การประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยวของคนต่างด้าวส่วนมากแล้ว จะมีในจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ และมีคนต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมาก และอาศัยอยู่เป็นการถาวร โดยมีคู่สมรสเป็นคนไทย หรือประกอบธุรกิจในรูปแบบบริษัท เมื่อกฎหมายเปิดช่องให้คนต่างด้าวประกอบธุรกิจในประเทศไทยได้ โดยการจำกัดการถือหุ้นไว้ร้อยละ 49 ผู้ประกอบธุรกิจก็จดทะเบียนและดำเนินการไปตามนั้น ส่วนที่เป็นปัญหาและตรวจสอบถึงความชอบด้วยกฎหมายคือ สัดส่วนการถือหุ้นของคนไทยที่ยอมรับสนับสนุน ในการดำเนินการทำนิติกรรมแทนคนต่างด้าว โดยการจดทะเบียนบริษัทและถือหุ้นแทนในอัตราร้อยละ 51 ส่วนมากจะเป็นคู่สมรสที่รับดำเนินการให้ หรือใช้เครือญาติร่วมดำเนินการ และอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในการเป็นตัวแทนอำพรางคือ คนไทยที่เป็นผู้รับจ้างดำเนินการถือหุ้นแทนคนต่างด้าว (บรรยง วิทยวีรศักดิ์, 2546)

จากการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยวของคนต่างด้าว รวมถึงความหมายของตัวแทนอำพราง และลักษณะของตัวแทนอำพรางมีว่าลักษณะอย่างไร เช่น ตัวแทนโดย

ขัดแย้ง ตัวแทนโดยปริยาย และตัวแทนชัด ซึ่งมีปัญหาในการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 เกี่ยวกับการประกอบธุรกิจนำเที่ยวของคนต่างด้าวอยู่สองประการ ได้แก่

1) ปัญหาการควบคุมสัดส่วนของการถือหุ้นของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว ที่เป็นคนต่างด้าวให้คนไทยมาถือหุ้นแทนร้อยละ 51 แต่คนไทยไม่ได้ร่วมประกอบธุรกิจจริง ก่อให้เกิดปัญหาในการหลีกเลี่ยงภาษี ทำให้รัฐเสียประโยชน์ และปัญหาความรับผิดชอบของธุรกิจนำเที่ยว หากเกิดความเสียหายประการใด ไม่สามารถที่จะเรียกร้องได้จากผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว เพราะเมื่อเกิดความเสียหาย ผู้ประกอบธุรกิจต่างชาติกลับประเทศ และไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้ เพราะผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นคนไทยก็เป็นเพียงตัวแทนชัด ดังนั้น จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้ผู้ถือหุ้นทั้งชาวไทยและต่างประเทศเป็นผู้ถือหุ้นประเภทเดียวคือ จำกัดความรับผิดชอบเท่านั้น และในการต่อใบอนุญาตให้ยื่นเอกสารที่แสดงให้ทราบถึงสัดส่วนของผู้ถือหุ้นในการแสดงการเงินปันผล จะทำให้ทราบถึงสัดส่วนของผลประโยชน์ภายในบริษัทด้วย

2) ปัญหาบทกำหนดโทษสำหรับผู้ใช้และผู้ถือหุ้นในลักษณะตัวแทนอำพราง กล่าวคือ ผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นชาวต่างชาติ ในฐานะผู้ใช้ให้คนไทยที่มีสัญชาติไทย ร่วมกันดำเนินการ จากการตรวจสอบพบว่า ไม่มีบทลงโทษสำหรับผู้ใช้และผู้รับถือหุ้นเป็นตัวแทนอำพราง ผู้วิจัยเห็นว่า การเพิ่มบทลงโทษนั้น ควรแก้ไขกฎหมายให้มีบทลงโทษสำหรับผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นคนต่างด้าว และคนไทยที่รับเป็นตัวแทนอำพราง ให้ได้รับโทษในการยกเลิกใบอนุญาตถาวรและต้องวางโทษจำคุก เพื่อเป็นมาตรการป้องกันและมาตรการป้องปราม (พรเทพ เบญญาอภิกุล, 2548)

ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 มีหลายประการ แต่ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาให้ความสนใจเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจนำเที่ยวระหว่างคนต่างด้าวกับคนไทย ที่มีสัดส่วนการถือหุ้น ที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายกำหนด กล่าวคือ กฎหมายกำหนดให้ผู้ถือหุ้นสัญชาติไทย มีสัดส่วนการถือหุ้น 51% และอีก 49% คนต่างด้าวสามารถถือหุ้นได้ ถือว่ากฎหมายไม่ได้บังคับ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว คนต่างด้าวส่วนมากจะถือหุ้นเอง 100% และจ้างให้คนไทยเป็นตัวแทนอำพรางถือหุ้นให้ครบตามกฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจนำเที่ยวของคนต่างด้าว และลักษณะตัวแทนอำพราง
2. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับตัวแทนอำพราง และคนต่างด้าวที่ประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เสนอแนะแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการวิจัยจากกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหนังสือ บทความ รายงานวิจัย คำพิพากษาศาลฎีกา จากห้องสมุดสถาบันต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ เพื่อนำมาวิเคราะห์ วิจัย ให้ได้มาซึ่งข้อสรุปและข้อเสนอแนะ เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า ปัญหาพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ในลักษณะของการทำนิติกรรมอำพราง ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจต่างด้าวกับคนไทย ที่รับถือหุ้นแทน ซึ่งผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับสัดส่วนการถือหุ้นของชาวต่างชาติ และการทำนิติกรรมอำพรางของคนไทยแทนคนต่างชาติ ซึ่งมีลักษณะของการทำนิติกรรมที่เป็นเรื่องที่คู่กรณีได้แสดงเจตนาแล้ว โดยสมรู้กัน (ตามมาตรา 155 วรรคหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์) แต่นอกจากแสดงเจตนาแล้ว คู่กรณียังได้ทำนิติกรรมที่ตรงกับเจตนาที่แท้จริงของเขาไว้อีกนิติกรรมหนึ่ง เพียงแต่ไม่แสดงนิติกรรมนั้น ให้ปรากฏแก่บุคคลอื่น กลับแสดงเจตนาทำนิติกรรมอีกอย่างหนึ่งออกมาให้ปรากฏ ทั้งที่นิติกรรมที่แสดงออกมาให้ปรากฏนั้น คู่กรณีไม่ต้องการผูกพัน เป็นการกระทำเพื่อจะหลอกลวงบุคคลภายนอกให้เข้าใจว่า คู่กรณีได้ทำนิติกรรมตามที่แสดงออกให้ปรากฏนั้น ดังนั้น นิติกรรมที่แสดงออกให้ปรากฏ ซึ่งเป็นนิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาแล้ว โดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง แต่การทำนิติกรรมอำพรางในทางการประกอบธุรกิจแล้ว ก่อให้เกิดความเสียหายในทางเศรษฐกิจมาก ก่อให้เกิดการเลียงภาษี การกระจายรายได้ และการไม่ห่วงแหนทรัพยากรธรรมชาติ เพราะคำนึงเพียงธุรกิจเท่านั้น

ดังนั้น กฎหมายจึงมีวัตถุประสงค์ห้ามคนต่างด้าวทำงานในประเทศไทยในบางอาชีพ และในบางอาชีพกำหนดเงื่อนไขไว้ เนื่องจากเหตุผลของความมั่นคงของประเทศ และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งกฎหมายประเภทนี้ หมายถึง กฎหมายใด ๆ ที่กฎหมายพิเศษที่บัญญัติไว้เป็นกำหนดห้ามคนต่างด้าวทำงานหรือประกอบอาชีพดังกล่าว ด้วยเหตุพิเศษแตกต่างกันไปในแต่ละสาขาอาชีพ ซึ่งส่วนมากจะเป็นงานที่มีลักษณะเป็นวิชาชีพ โดยจะปรากฏในลักษณะของการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จะทำงาน ประกอบ

อาชีพหรือวิชาชีพนั้น ๆ ว่า ต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทย ซึ่งหากบุคคลนั้น ๆ ขาดคุณสมบัติหรือไม่มีความสามารถตามที่กฎหมายกำหนดไว้ คือ เป็นคนต่างด้าว ก็จะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่ทำงานหรือประกอบอาชีพนั้น ๆ โดยมีข้อขัดแย้งกฎหมาย หรือไม่สามารถทำงานวิชาชีพนั้น ๆ ได้ ซึ่งไม่ปรากฏบทลงโทษแก่ผู้ไม่มีหรือขาดคุณสมบัติในการทำงานหรือประกอบอาชีพนั้น ๆ แต่อย่างใด เช่น กฎหมายว่าด้วยธุรกิจนำเข้าเพื่อกำหนดสัดส่วนผู้ถือหุ้นของคนต่างด้าวไว้ (ประสิทธิ์ เอกบุตร, 2554)

สัดส่วนของต่างด้าวที่ทำธุรกิจในประเทศไทย ในการดำเนินการแบบร่วมทุนกับคนไทย เกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกัน กฎหมายได้กำหนดให้ต่างชาติถือหุ้นได้ค่อนข้างมากคือ 49% แต่ก็ไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักลงทุนต่างชาติ จึงจำเป็นต้องอาศัยคนไทยที่กฎหมายให้สิทธิ 51% ของการถือหุ้นมาถือหุ้นแทน เพื่อย่อยต่อการบริหารจัดการ และการตัดสินใจโดยไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมของหุ้นส่วนคนไทย และได้รับเงินจากการประกอบธุรกิจโดยไม่มีส่วนแบ่ง และนำเงินที่ได้จากการประกอบธุรกิจในประเทศไทยกลับไปต่างประเทศ ซึ่งทำให้เกิดความเสียหายกับภาคธุรกิจในประเทศไทยในหลายด้าน (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2538)

อภิปรายผล

ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเข้าเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ที่มาตรการเข้มงวดกับการประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยว และอาชีพมัคคุเทศก์ โดยจำกัดการทำงานของคนต่างด้าวกับธุรกิจท่องเที่ยว จำกัดปริมาณของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ โดยกำหนดให้อาชีพมัคคุเทศก์เป็นอาชีพสงวนสำหรับประเทศไทย การสงวนอาชีพดังกล่าว นำมาสู่ปัญหาการลักลอบการทำงานทั้งผิดกฎหมาย และช่องว่างทางกฎหมาย ซึ่งส่งผลเสียหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการแย่งอาชีพ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการคุ้มครองนักท่องเที่ยว ภาครัฐจึงได้กำหนดกฎหมายเฉพาะใช้บังคับ คือ พระราชบัญญัติธุรกิจนำเข้าเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 มีการบังคับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 และแก้ไขครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2559 ซึ่งในการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มีปัญหาเรื่องตัวแทนอำพรางในการขอประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยว ซึ่งมีปัญหาว่า คนต่างด้าวเป็นผู้ประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยว โดยใช้คนไทยเป็นคนถือหุ้นแทน ที่ไม่ได้ถือหุ้นจริง อีกทั้งปัญหาไม่มีบทกำหนดโทษสำหรับตัวแทนอำพราง ที่ไม่ได้ประกอบธุรกิจจริง ดังนั้น ปัญหาดังที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นปัญหาข้อกฎหมายที่ต้องได้รับการแก้ไข เพื่อให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศไทยมีเสถียรภาพมากขึ้นในทุกด้าน และบังคับใช้กฎหมายได้จริงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายในประเด็นต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า พระราชบัญญัติธุรกิจนำเข้าเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ได้กำหนดมาตรการต่าง ๆ เกี่ยวกับธุรกิจนำเข้าเที่ยวดำเนินการของ

เจ้าหน้าที่ อาจส่งผลให้เจ้าหน้าที่เสี่ยงที่จะถูกฟ้องร้องต่อศาลปกครองได้ ซึ่งจะได้วิเคราะห์ถึงปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาการควบคุมสัดส่วนการถือหุ้นของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวที่เป็นคนต่างด้าว พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 มาตรา 17 กำหนดว่า “ผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยวซึ่งเป็นนิติบุคคลต้อง

1) มีคุณสมบัติ ดังนี้

ก) เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายไทย ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ถ้าเห็นหุ้นส่วนนิติบุคคล ผู้เป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิด ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย ถ้าเป็นบริษัทจำกัด หรือบริษัทมหาชนจำกัด ทุนของบริษัทไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบเอ็ด ต้องเป็นของบุคคลธรรมดา ซึ่งมีสัญชาติไทย และกรรมการของบริษัทเกินกึ่งหนึ่งต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย”

ปัญหาตามมาตรา 17 (1) (ก) กรณีที่ระบุให้ผู้ถือหุ้นสัญชาติไทยมีสัดส่วนการถือหุ้น 51% ดังนั้น อีก 49% ชาวต่างชาติหรือคนต่างด้าวสามารถถือได้ เพราะกฎหมายไม่ได้บังคับ ซึ่งในข้อเท็จจริงแล้ว ในจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและมีชาวต่างชาติอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จะจ้างคนไทยให้เปิดบริษัทแทน ในการถือหุ้นมากกว่า 51% และเข้าร่วมทุนน้อยกว่า 49% และนอกจากนี้ กฎหมายไม่ได้กำหนดห้ามให้ไปเปิดบริษัทใหม่เกี่ยวกับธุรกิจเดิมอีก เพราะปัจจุบันชาวต่างชาติอาศัยช่องว่างทางกฎหมายเพื่อหลบเลี่ยงกฎหมาย ให้ใช้วิธีการตั้งตัวแทนคนไทยเข้ามาบังหน้าเพื่อทำธุรกิจ กรณีเช่นนี้ ทำให้เม็ดเงินไหลออก เพราะมีการตั้งตัวแทนอำพราง ทำให้ประเทศไทยได้รับเงินจากการทำธุรกิจนำเที่ยวจากบริษัทดังกล่าว ในจำนวนเงินเพียงน้อยนิด

ดังนั้น ผลกระทบที่เห็นประจักษ์ จากช่องว่างของกฎหมาย ได้แก่ แข่งขันการทำธุรกิจกับคนไทย ซึ่งเป็นอาชีพต้องห้าม (การกำหนดงานในอาชีพ และวิชาชีพที่ห้ามคนต่างด้าวทำบัญชีทำพระราชกฤษฎีกากำหนดในอาชีพและวิชาชีพที่ห้ามคนต่างด้าวทำ พ.ศ. 2522 ข้อ 34 งานมัคคุเทศก์หรืองานจัดนำเที่ยว ห้ามคนต่างด้าวทำ) และเกิดความเสียหายเรื่องรายได้เข้าประเทศ เพราะปัญหาการเปิดบริษัท นอมินี หรือธุรกิจอำพรางที่คนไทยร่วมเปิด และถือหุ้นเกิน 50% ก็จริง แต่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหาร และไม่ได้รับผลประโยชน์หรือกำไรจากการประกอบธุรกิจ ทำให้คนต่างด้าวที่จ้างคนไทยเป็นตัวแทนอำพราง ได้รับผลประโยชน์จากการเปิดบริษัท 100% และเมื่อเกิดปัญหา เช่น เรือล่มในภูเก็ต ชาวต่างชาติที่เป็นคนจีน หนีกลับต่างประเทศ และทั้งคนไทยที่เป็นนอมินี หรือตัวแทนอำพราง รับเคราะห์แทน (นันทิยะ มหาเทียน, 2550)

เปรียบเทียบต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา กฎหมายเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว จะไม่มีการกำหนดนิยามเกี่ยวกับคนต่างด้าว ด้วยวิธีการกำหนดสัดส่วนการถือหุ้นในนิติบุคคล แต่จะใช้มาตรการควบคุมพฤติกรรมกรรมการลงทุนของคนต่างด้าว เมื่อการลงทุนนั้นมีผลต่อความมั่นคงของชาติ และการลงทุนนั้นมียานาจบริหารจัดการ โดยคนต่างด้าว รวมทั้งกำหนดวิธีการในการตรวจสอบการลงทุนของคนต่างด้าว ส่วนรูปแบบการควบคุมการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว ในประเทศสหรัฐอเมริกา จะคำนึงถึงการควบคุมความเป็นเจ้าของ และการควบคุมด้านอำนาจบริหารจัดการควบคู่กันไป (ประสิทธิ์ เอกบุตร, 2554)

ส่วนสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ จะมีการบัญญัติกฎหมายที่คล้ายคลึงกับประเทศสหรัฐอเมริกา ปรากฏในพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 เช่น การกำหนดนิยามคำว่า “คนชาติฟิลิปปินส์” หรือการกำหนดประเภทกิจการที่จำกัดการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวตาม Foreign Negative List เหมือนกับการกำหนดนิยามคำว่า “คนต่างด้าว” และการกำหนดบัญชีท้ายพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542 ก็ตาม แต่ในแง่ของรูปแบบการควบคุม มุ่งควบคุมทั้งความเป็นเจ้าของกิจการ และอำนาจบริหารจัดการของคนต่างด้าว โดยกำหนดไปถึงเรื่องสิทธิออกเสียงของคนต่างด้าวในนิติบุคคลฟิลิปปินส์ด้วย ซึ่งตามมาตรา 4 พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 นั้น เป็นไปในมิติเดียวคือ การควบคุมด้านความเป็นเจ้าของ (ณภัทร ธัญกุลสัจจา, 2550)

แนวทางแก้ไขปัญหานี้ เรื่องนี้นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การลงทุนของชาติเป็นเรื่องสำคัญที่กระตุ้นเศรษฐกิจ แต่การที่ต่างชาติหรือต่างด้าวมาลงทุนโดยใช้ตัวแทนอำพราง ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับเศรษฐกิจของประเทศ และไม่เกิดรายได้เข้าประเทศไทยจริง การควบคุมตัวแทนอำพรางที่ถือหุ้นแทนให้คนต่างด้าวในประเทศไทย กฎหมายมุ่งเน้นที่สัดส่วนของผู้ถือหุ้น แม้จะมีนัยควบคุมถึงการเป็นเจ้าของของคนไทย 51% แต่ไม่มีมาตรการควบคุมอื่น ซึ่งถือเป็นช่องว่างทางกฎหมาย (ทรงพล กองสุข, 2549) ควรแก้ไขกฎหมายในการตรวจสอบ 3 ส่วน คือ

- (1) สัดส่วนผู้ถือหุ้น หากต่างชาติ ถือหุ้นเกินกว่า 49%
- (2) ในส่วนของคณะกรรมการบริหาร ซึ่งต้องตรวจสอบว่าใครคือผู้ควบคุมดูแลรายใหญ่ และ
- (3) เงินปันผล ซึ่งต้องดูว่าผู้ที่ได้รับเงินปันผลเป็นใครบ้าง เป็นคนไทยหรือต่างชาติ โดยเน้นการควบคุมความเป็นเจ้าของกิจการที่แท้จริง เหมือนกับประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศฟิลิปปินส์ (นราฤทธิ์ กาแก้ว, 2554)

2. ปัญหาบทกำหนดโทษสำหรับผู้ใช้และผู้ถือหุ้นในลักษณะตัวแทนอำพราง

สัญชาติไทยมีส่วนการถือหุ้น 51% ส่วนอีก 49% ชาวต่างชาติหรือคนต่างด้าวสามารถถือได้ กรณีศึกษาเรือล่่มที่ภูเก็ต และเมื่อตรวจสอบพบว่า มีคนไทยถือหุ้นอยู่ร้อยละ 80 และต่างชาติเพียง 20% แต่เมื่อตรวจสอบลึกลงไปกว่านั้นพบว่า คนไทยที่ถือหุ้นไม่ได้ดำเนินการธุรกิจนำเที่ยวจริง จึงได้รับโทษอาญาในฐานะผู้มีส่วนได้เสียกับบริษัท และได้รับโทษกรณีถือหุ้นแทนให้กับคนต่างด้าว ตามพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. 2542 มาตรา 36 มีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับ 1 แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ไม่ได้รับโทษตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย เพราะไม่ได้มีกฎหมายกำหนดไว้กับตัวแทนอำพราง ที่รับจดทะเบียนตั้งบริษัท ส่วนในทางบังคับคดีนำเงินให้กับผู้เสียหาย ไม่สามารถดำเนินการได้จริง เนื่องจากชาวต่างชาติได้นำเงินกลับประเทศและมิได้มีทรัพย์สินในประเทศไทย หรือมีเพียงน้อย จึงเกิดปัญหาอื่นตามมาหลายประการ จากกรณีปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า ควรมีมาตรการป้องปรามไว้ในพระราชบัญญัตินี้เป็นการเฉพาะ เพื่อมิให้คนที่มีสัญชาติไทยเป็นเครื่องมือในการดำเนินการรับจดทะเบียนให้กับคนต่างชาติ ในการทำธุรกิจนำเที่ยวเป็นการเฉพาะเรื่อง ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า การที่คนไทยที่ยอมเป็นตัวแทนอำพราง ถือเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดฐานก่อให้เกิดเสียหายแก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวตามมาตรา 24 แห่ง พระราชบัญญัตินี้ ซึ่งมีอัตราโทษตามมาตรา 82 ที่กำหนดว่า ผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวใดฝ่าฝืน มาตรา 24 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าแสนบาท (ทรงยศ เจริญบุญนะ, 2554)

ดังนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ ตามพระราชบัญญัตินี้ และสร้างผลกระทบด้านอื่น ๆ เช่น ไม่มีบทลงโทษสำหรับตัวแทนอำพราง แห่งพระราชบัญญัตินี้ เพื่อเป็นมาตรการป้องปราม และการเป็นตัวแทนอำพราง หรือนอมินี ถือเป็นการสร้างความเสียหายแก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว

เปรียบเทียบกฎหมายต่างประเทศ สหรัฐอเมริกาคำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน โดยการยกเลิกใบอนุญาต ห้ามต่อใบอนุญาตได้อีก หากพบความเสียหายด้านภาษีที่ควรเป็นของรัฐ ให้เรียกเก็บย้อนหลัง นับแต่กระทำความผิด และหากพบการกระทำความผิดด้านอาญา ให้มีโทษจำคุก 5 ปี ไม่มีโทษปรับ ส่วนของประเทศฟิลิปปินส์ เพิกถอนใบอนุญาตถาวร เป็นความผิดต้องระวางโทษจำคุก 1 เดือน ไม่มีโทษปรับ (นราฤทธิ์ กาแก้ว, 2554)

แนวทางแก้ไขปัญหาคือเห็นควรเพิ่มโทษไว้ในมาตรา 24 วรรคสอง กรณีผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว ซึ่งเป็นนิติบุคคลที่มีสัญชาติไทยดำเนินการรับจดทะเบียนอำพรางให้กับคนต่างด้าว ในการทำธุรกิจนำเที่ยว อันฝ่าฝืนมาตรา 17 (1) (ก) ให้ยกเลิกใบอนุญาตถาวร ต้องระวางโทษจำคุก

ไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เพื่อเป็นมาตรการป้องกันมิให้เกิดการใช้ หรือสนับสนุนให้มีการจดทะเบียนอำพราง

สรุป

พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 มีการบังคับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 และแก้ไขครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2559 ซึ่งผู้ศึกษาได้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับการทำนิติกรรมอำพรางของผู้ประกอบธุรกิจชาวต่างชาติ ที่ให้คนไทยเป็นตัวแทนอำพราง โดยที่ชาวต่างด้าวหรือต่างชาติเป็นเจ้าของกิจการ 100% ซึ่งในการบังคับใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว มีปัญหาเรื่องตัวแทนอำพรางในการขอประกอบธุรกิจนำเที่ยว ซึ่งมีปัญหว่าคนต่างด้าวเป็นผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว โดยใช้คนไทยเป็นคนถือหุ้นแทน ที่ไม่ได้ถือหุ้นจริง อีกทั้งปัญหาไม่มีบทกำหนดโทษสำหรับตัวแทนอำพราง ที่ไม่ได้ประกอบธุรกิจจริง การถือครองหุ้นของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวที่เป็นต่างชาติ ที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย เป็นการถือครองที่อยู่ภายใต้กฎหมาย โดยส่วนใหญ่เป็นการใช้หรือจ้างให้บุคคลมีสัญชาติไทยร่วมทุนในการจดทะเบียนบริษัท อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีการถือครองในลักษณะตัวแทนอำพราง (Nominee) ประเภทบุคคลและนิติบุคคลผ่านช่องว่างทางกฎหมาย ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การถือหุ้นในสัดส่วนตามกฎหมายที่ต่างด้าวสามารถทำได้ โดยได้รับความร่วมมือจากนักกฎหมายไทย และมีบางส่วนที่อาศัยสถานภาพการสมรสเป็นช่องทางในการถือครองในลักษณะตัวแทน (Nominee) การซื้อขายโอนถ่ายหุ้นสามารถทำให้ผู้มีอำนาจสิทธิขาดในการบริหารจัดการ กลายเป็นบุคคลต่างด้าวหรือนิติบุคคลต่างด้าว และบริหารจัดการโดยบุคคลต่างด้าวได้ นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายขนาดยักษ์ร่วมกันทำธุรกิจ ซึ่งนายทุนที่ต้องการเข้ามาลงทุนทำธุรกิจในประเทศไทย เนื่องจาก “ไทม์แชร์ริ่ง” (Time sharing) ได้ส่งผลกระทบต่อส่วนรวมของบุคคลต่างด้าวในลักษณะต่าง ๆ ทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่ซึ่งเป็นช่องทางการใช้ประโยชน์จากธุรกิจนำเที่ยวมากขึ้น ส่วนผลกระทบในเชิงลบ พบว่า ทำให้เกิดความยากลำบากแก่ภาครัฐ ในการบริหารควบคุมการดำเนินงานของธุรกิจ ที่คนต่างด้าวครอบครอง การสูญเสียรายได้ที่ท้องถิ่นควรจะได้รับ ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและมลพิษ อันเกิดจากการเข้ามาดำเนินการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของคนต่างด้าว ซึ่งสร้างภาระต้นทุนให้แก่ภาครัฐและท้องถิ่น เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภค ที่มีคนต่างด้าวเข้ามามาก (ธนัญญา เสวตศิลา มณีโชติ, 2542)

สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับมาตรการในการควบคุมและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้เสนอออกเป็นสองด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้านกฎหมาย ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจและสังคม เสนอให้มีการจัดการท้องถิ่นที่มีคนต่างด้าวมาอยู่อาศัยหรือทำธุรกิจมาก ให้เป็นเขตพิเศษ เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถสอดส่องดูแลได้อย่างใกล้ชิด การนำเงื่อนไขในการดูแลสิ่งแวดล้อมและชุมชนที่ได้รับผลกระทบ มาเป็นเงื่อนไขในการอนุญาตให้ลงทุนหรือส่งเสริมการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมทั่วไป และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ด้านกฎหมาย ได้แก่ ควรเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจสอบทั้งก่อนและหลังการจดทะเบียน และควรเพิ่มบทลงโทษ โดยเสนอให้มีการเพิ่มโทษปรับทั้งผู้ใช้ และผู้รับเป็นตัวแทนทำนิติกรรมอำพราง ให้มีโทษปรับสูงสุดไม่เกินห้าแสนบาท โดยบังคับใช้ในส่วนของผู้กระทำความผิดและผู้สนับสนุน

ควรจัดให้มีการประสานข้อมูล ระหว่างหน่วยงานของรัฐให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และควรมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย จึงมุ่งให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาทางด้านกฎหมายเป็นสำคัญ เนื่องจากกฎหมายจะเป็นตัวกำหนดบทลงโทษให้แก่ผู้กระทำความผิด และควบคุมซึ่งมาตรการยับยั้งหรือป้องกัน คือการเพิ่มประสิทธิภาพในการที่จะตรวจสอบก่อนและหลังการจดทะเบียน ถึงการที่ทราบว่าการบริหารบุคคลของบริษัทและผู้ถือหุ้นเป็นอย่างไร นอกจากนี้ การกำหนดโทษสำหรับชาวต่างชาติผู้ใช้และบุคคลผู้มีสัญชาติไทยที่รับเป็นตัวแทนอำพราง ควรได้รับโทษลงโทษในอัตราเท่ากัน และโทษในอัตราสูง เพื่อที่จะได้เกรงกลัวกฎหมาย (นิศา ชัชกุล, 2550)

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยถึงปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวร่วมกับคนไทย ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นมาตรการป้องปราม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาทางกฎหมาย ดังนี้

1) ปัญหาสัดส่วนการถือหุ้นของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวที่เป็นคนต่างด้าว ควรแก้ไขใน 2 ประเด็น ดังนี้

(1) ควรเพิ่มเติมกฎหมาย ถึงลักษณะต้องห้ามผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว ซึ่งเป็นนิติบุคคลในมาตรา 17 (1) เกี่ยวกับคุณสมบัติ เพิ่มใน (ค) ว่า “ห้ามบุคคลผู้เป็นหุ้นส่วนประเภทไม่จำกัดความรับผิดชอบตามมาตรา 17 (1) (ก) เป็นผู้ถือหุ้นประเภทเดียวกันเพื่อขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว” ซึ่งการกำหนดเช่นนี้จะเป็นประโยชน์มาก เพราะเมื่อใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยวครบ 2 ปี นายทะเบียนจะต้องตรวจสอบคุณสมบัติ ตามมาตรา 17 (1) (ค) ด้วย จะได้เป็นมาตรการ

ป้องกันอีกมาตรการหนึ่ง ที่จะทำให้คนต่างชาติไม่สามารถจ้างคนหนึ่งคนเป็นตัวแทนอำพรางได้หลายบริษัท

(2) ควรเพิ่มคุณสมบัติในการขอต่อใบอนุญาตของผู้ขอรับใบอนุญาต ไว้ในมาตรา 22/1 เมื่อใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยวครบ 2 ปี ให้ขอรับใบอนุญาต แสดงรายชื่อคณะกรรมการบริษัท คณะกรรมการบริหาร และเงินปันผล ไว้ในมาตรา 22/1 เพราะจะทำให้ทราบถึงคณะกรรมการบริหาร ว่ามีส่วนสัดส่วนตัวของต่างด้าวเพียงไร และการแสดงเงินปันผลจะทำให้ทราบถึงสัดส่วนตัวของผลประโยชน์ภายในบริษัทด้วย

2) ปัญหาบทกำหนดโทษสำหรับผู้ใช้และผู้ถือหุ้นในลักษณะตัวแทนอำพราง เห็นควรเพิ่มโทษไว้ในมาตรา 24 วรรคสอง กรณีผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยว ซึ่งเป็นนิติบุคคลที่มีสัญชาติไทย ดำเนินการรับจดทะเบียนอำพรางให้กับคนต่างด้าว ในการทำธุรกิจนำเข้าเที่ยว อันฝ่าฝืนมาตรา 17 (1) (ก) ให้ยกเลิกใบอนุญาตถาวร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ เพื่อเป็นมาตรการป้องกัน

เอกสารอ้างอิง

- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2538). *หลักการมัดคุเทศก์*. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ณภัทร ธัญกุลสัจจา. (2550). ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการถือหุ้นอำพรางในการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว. *ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทรงพล กองสุข. (2549). ปัญหาทางกฎหมายในการประกอบธุรกิจนำเข้าเที่ยว. *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทรงยศ เจริญบุญนะ. (2554). ภาพลักษณ์ของบริษัทนำเข้าเที่ยวที่มีนักธุรกิจไทยเป็นเจ้าของและบริษัทมีชาวต่างชาติร่วมทุนในมุมมองของมัดคุเทศก์ไทย. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ธนิฐา เสวตศิลา มณีโชติ. (2542). *เอกสารวิชาการส่วนบุคคล ปัญหาธุรกิจนำเข้าเที่ยวและมัดคุเทศก์*. หลักสูตรนักบริหารงานยุติธรรมทางปกครองระดับสูง.
- นราฤทธิ์ กาแก้ว. (2554). การศึกษาปัญหาข้อกฎหมายบางประการเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว. *วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต*. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- นันทิยะ มหาเทียน. (2550). ผลกระทบของการแก้ไขพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ.2542. สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- นิตา ชัชกุล. (2550). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรยง วิทย์วิรศักดิ์. (2546). กลไกการเงิน : อย่าริอ่านเป็นนักลงทุนถ้าไม่รู้ว่าเขาโกงกันอย่างไร. กรุงเทพมหานคร : เนชั่นบุ๊คส์อินเตอร์เนชั่นแนล.
- ประสิทธิ์ เอกบุตร. (2554). กฎหมายระหว่างประเทศ สนธิสัญญา เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- พรเทพ เบญญาอภิกุล. (2548). GATS ความตกลงว่าด้วยการค้าบริการ. กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.